

UNGE KRÆNKERES BAGGRUND

De er som børn typisk blevet omsorgssvigtet, fysisk og psykisk. De er blevet truet eller slået hjemme. Følelser har de svært ved at finde ord til. I den anden af tre artikler gennemgår Mimi Strange en undersøgelse af danske unge med seksuel overgrebsadfærd.

I juli 2000 offentliggjorde en tværministeriel arbejdsgruppe en redegørelse om en forstærket indsats mod seksuelle overgreb mod børn. Med afsæt heri besluttede Socialministeriet at gennemføre en undersøgelse af børn og unge med seksuel overgrebsadfærd.

”Unge krænkere” (Socialforskningsinstituttet 2002) er den første danske undersøgelse, der belyser mulige omstændigheder og baggrundsfaktorer, som har ført til nogle danske unges seksuelle overgreb. Interviewundersøgelsen var et lille kvalitativt studie, som omfattede 9 store drenge/unge mænd i alderen 14-20 år, der havde været seksuelt grænseoverskridende over for børn (piger) i alderen 4-13 år.

Undersøgelsen havde fokus på tre temaer: 1) De unges opvækstvilkår, relationer til familie og andre, herunder jævnaldrende, skoleforhold mv. 2) De unges forståelse af og egne forklaringer på at overgrebene fandt sted og motivet bag. 3) De unges egne bud på metoder til at undgå gentagelse af seksuel overgrebsadfærd og på hjælpeforanstaltninger.

I det følgende skal udvalgte hovedresultater af undersøgelsen opsummeres [1]:

Omsorgssvigt under opvæksten

De fleste af de interviewede unge beskriver oplevelser af omsorgssvigt. For de flestes vedkommende gør det sig gældende, at de har erfaringer med at være vidne til eller ofre for truende adfærd i hjemmet af både verbal og fysisk art, herunder at være blevet slået.

Syv unge fortæller, at de er blevet slået af forældre i opdragelsesøjemed. De beskriver oplevelser, der tyder på en opvækst i et familiemiljø præget af konflikter, råberi og hårdhændet behandling, dvs forskellige grader af psykisk og fysisk omsorgssvigt. En enkelt beskriver desuden, at han været udsat for seksuelt misbrug som barn.

Én ung beskriver ikke nogen oplevelse af fysisk omsorgssvigt.

Relationer til forældre

De unge har generelt ikke let ved at sætte ord på relationer til nære omsorgspersoner – relationerne virker typisk meget ubearbejdede, eller der er simpelt hen ikke erindringer om omsorg. Dette kan skyldes, at de mangler erindringer om omsorg, at omsorgen har manglet, eller at de mangler ord eller øvelse i at sætte ord på følelser.

De unge beretter sjældent om konkrete erindringer om at have modtaget omsorg, og nogle virker uvant med overhovedet at tænke i omsorgsrelationer. Man kan for nogle af de unges vedkommende komme i tvivl om, hvorvidt de har lært at tillægge omsorgsrelationer og tilknytninger værdi.

Skole- og kammeratskabsvanskeligheder

Af de interviewede går tre stadig i skole, de øvrige har afsluttet skolen efter 9. klasse, på nær en, som afsluttede efter 7. klasse.

Otte af de unge har været i kontakt med skolens tilbud om ekstraundervisning, specialklasse, observationsklasse.

Syv af de unge beskriver deres skolegang som præget af, at de oplevede sig stigmatiserede og sat uden for fællesskabet, præget af nederlagsfølelse som følge af indlæringsvanskeligheder, samt at de har oplevet massive kammeratskabsvanskeligheder.

For de fleste synes skolevanskeligheder at være et fælles træk. Det drejer sig såvel om indlærings- og koncentrationsvanskeligheder generelt som om ordblindhed mere specifikt og vanskeligheder med kammeratskaber.

Adfærdsforstyrrelser – antisocial adfærd

Adfærdsforstyrrelser ses som et problem hos syv af de unge. Det bliver af de unge selv kaldt at have for meget temperament. Beskrivelser af at komme i klammeri med jævnaldrende og voksne er hyppigt forekommende. For de fleste er det indtrykket, at adfærdsforstyrrelser i skolen kan hænge sammen med deres opvækstvilkår i øvrigt.

Gruppetilhørsforhold

Fem af de unge har, hvad man kalder et negativt tilknytningsforhold til en gruppe, dvs. tilknytning til grupper, hvis adfærd kan beskrives som antisocial.

Fælles for beskrivelserne af gruppetilhørsforholdet er, at de unge opfatter gruppe-medlemskabet som betydningsfuldt, at grupperne tilbringer det meste af deres fritid sammen, og at antisocial adfærd præger gruppen.

Dette er væsentligt, fordi kammeratskabsgrupper og andre relationer til jævnaldrende har stor betydning for unges udvikling og normer. Særligt i overgangsperioden fra barn til ung, hvor den unge som led i sin udvikling vender sig udad mod jævnaldrende og mod samfundet.

For unge med en ringe tilknytning til deres primære omsorgspersoner kan det være en medvirkende årsag til, at de knytter sig til grupper med andre unge med en lignende baggrund.

På baggrund af de unges beretninger om oplevelse af udelukkelse fra kammeratskabsfællesskab i skolen, marginalisering i skolen i øvrigt og beretninger om gruppefællesskaber med en negativ tilknytning må det konkluderes, at den sociale integration af disse unge ikke er lykkedes i tilstrækkeligt omfang.

De unges forklaringer på overgrebene

De unges forklaringer på, hvorfor de begik de seksuelle overgreb, er ofte uklare eller uigennemskuelige - og nogle gange eksisterer de ligefrem ikke. Dermed bliver intentioner og motiver for overgrebene tilsvarende svære at beskrive.

De fleste unge er på interviewtidspunktet klar over, at de har krænket en andens grænser seksuelt, og at det har været skadeligt for offeret. Nogle af dem har fra begyndelsen været klar over, at de krænkede en andens grænser seksuelt; hos andre kom denne erkendelse først på baggrund af omverdenens reaktioner og samfundets sanktioner, efter at overgrebet var afsløret og kommet til andres kendskab. For atter andre var denne erkendelse endnu ikke klar.

Der synes at være en adskillelse af seksualitet og følelser og manglende indlevelsessevne i andres følelsesliv. Hertil kommer en uopøvet, nedsat eller manglende evne til at give udtryk for følelser og tanker. De unges intentioner og motiver for at have overskredet andens grænser er ofte uklare. Deres beskrivelser af årsager til grænseoverskridende handlinger forekommer at være impulsstyrede og uden erkendelse af et element af planlagthed. Hos de unge, som havde krænket det samme offer seksuelt gennem længere tid (et års varighed), må man antage, at et vist element af planlagthed har været til stede.

Flere af de unge peger på, at mangelfuld evne til kontakt med jævnaldrende piger har været medvirkende årsag til, at de udviklede krænkende adfærd.

Afspaltning af følelser - grænseløshed

Den mangelfuldt opøvede eller manglende evne til at føle med andre kan give anledning til overvejelser om, hvorvidt der er tale om, at seksualiteten er fraspaltet følelserne, således at seksualiteten er dissocieret [2] eller fraspaltet i forhold til følelser som empati og intimitet. En antagelse kan være, at der mangler en overordnet, integrerende enhed, som så at sige kan samle seksualitet og følelser.

Evne til indlevelse indlæres i barndommen og bliver model for at kunne udøve indlevelse og empati for andre siden hen. Manglende erfaringer med dette kan hos nogle føre til en (patologisk) afspaltning af indlevelsessevne og dermed til overskridelse af indlevelse i en andens følelser, netop på baggrund af den manglende evne til indlevelse eller til at mentalisere (reflective function). [3] Den grænseløshed, som kan være en følgevirkning hos ofre for overgreb, grænseoverskridelser og krænkelser, kan ud fra dette formentlig også beskrives som egenskab hos krænkeren.

Dissociation

En af de unge beskriver sine følelsesmæssige reaktioner under overgrebet på en sådan måde, at det forekommer rimeligt at betegne hans tilstand som dissociativ.

Da dissociationens betydning for unges udøvelse af krænkelser er et fænomen, man er begyndt at være opmærksom på, men som endnu er sparsomt belyst, skal der anføres to væsentlige teoretiske refleksioner: Dissociationens mulige betydning for udvikling af krænkende adfærd og dissociationsbegrebets betydning som mestringsstrategi.

Dissociation som mediator mellem offer- og krænkerposition

I en undersøgelse af 200 collegestuderende, hvis formål var at afdække en mulig sammenhæng mellem egen oplevelser af fysisk misbrug/omsorgs-svigt, dissociation og udvikling af fysisk krænkende adfærd over for andre, fandt Narang og Contreras [4], at dissociation kan være en mekanisme, som vedligeholder en misbrugscyklus (et cyklisk forløb som vedligeholder og forstærker adfærden).

Dissociation er en hjælp til psykisk overlevelse, som børn kan udvikle for at udholde at blive misbrugt, men kan formentlig resultere i udvikling af krænkende tendenser senere i livet. Det er betydningsfuldt at afklare, hvorfor nogle udvikler en sådan adfærd og andre ikke. Dissociation kan betragtes som en mulig variabel, som kan forklare skiftet fra og relationen mellem selv at være misbrugt og omsorgssvigtet som barn og udvikling af krænkende sider som ung eller voksen.

Dissociation som mestringsstrategi

Mens opøvelse af dissociationsevne for et barn udsat for fysisk eller seksuelt misbrug kan karakteriseres som en mestringsstrategi (coping-strategi), alt-så en overlevelsesstrategi, som hjælper barnet til at udholde eller mestre traumatiske oplevelser [5], så ser det ud til, at denne overlevelsesstrategi, når den føres ind i voksenlivet, kan have stærkt negative følger. Opøvelse af evne til ikke et kunne mærke eller til at fraspalte følelser kan dels føre til, at det misbrugte barn også i voksenlivet udsættes eller udsætter sig for fortsat offergørelse, og dels til, at andre gøres til ofre. I begge tilfælde er der tale om overskridelse af grænser, enten egne eller andres, som følge af en stærkt opøvet evne til at dissociere.

Medens den fortsatte offergørelse er velbeskrevet i faglitteraturen, er beskrivelser af transitionsprocessen, som fører til krænkelser af andre, sparsomt belyst. Den mestringsstrategi, som hjalp barnet til at overleve barndommens oplevelser af offergørelse, resulterer altså senere i en funktionsmåde, som ikke er egnet til at tilpasse sig en hensigtsmæssig og psykisk sund funktionsmåde som voksen.

Dissociation og social arv

Dissociation kan betragtes som en af flere forklaringer på, at en misbrugscyklus vedligeholdes og fortsætter gennem generationer, fra (barne-)offer til (voksen-)krænker. Der foreligger endnu meget sparsom viden om dissociationens betydning for, at offergørelse i barndommen forvandles til krænkelser af andre i voksenlivet.

De foreløbige forskningsresultater tyder på, at dissociation ikke udelukkende er et karakteristikum ved ofre for traumer, men også for udøvere af aggression. Det peger på, at dissociationsfaktoren har stor betydning for følelseslivet, herunder evne til at føle empati for andre og udvikling af empatiforstyrrelser. Et højt niveau af dissociation kan øge sandsynligheden for, at et individ vil udvise krænkende adfærd.

Fremtidige undersøgelses-, forsknings- og behandlingsprogrammer af unge med seksuel overgrebsadfærd bør inkludere dissociationens mulige betydning for udvikling af krænkende adfærd.

Metoder til at undgå recidiv og forslag til hjælpeforanstaltninger

Et af den kvalitative undersøgelses formål var at forsøge at belyse de unges egne bud på, hvordan de kunne undgå recidiv, og hvilke foranstaltninger de selv mente ville være en hjælp.

Refleksioner over, hvorfor og hvordan overgrebene kunne ske, og hvad der kunne have afværget dem, er sparsomme, ligesom også overvejelser over strategier og hjælpeforanstaltninger, som kunne afværge gentagelse.

Da de unges udtalelser om, hvorfor overgreb ikke vil ske igen, ofte har nærmest besværgende karakter, mere end de baserer sig på forklaringer, som kan sandsynliggøre dette, er det forståeligt nok ud fra den betragtning, at de unge formentlig faktisk ikke ved eller kan forklare, hvorfor overgrebene skete.

Den manglende evne til at reflektere over eller svare på spørgsmål om følelser og tanker før, under og efter overgrebene kan give anledning til at overveje, om dette skyldes en manglende øvelse i at reflektere over egne følelser og verbalisere disse. Begrebet Alexitymia anvendes om en generel manglende evne til at reflektere over indre hændelser eller manglende evne til at sætte ord på det, som har med følelser og indre liv at gøre. Her er således ikke tale om uvilje mod på et indre plan at beskæftige sig med det, som skete, eller uvilje til at tale om det (Lesser & Lesser, 1983). [6]

Den tilsyneladende mangel på indsigt i de dynamiske processer bag overgrebene kan endvidere skyldes, at nogle af de interviewede unge ikke var nået så langt i bearbejdningsprocessen. Men den kan også være påvirket af manglende øvelse i at sprogliggøre indre processer, altså være udtryk for konkret tænkning eller manglende evne til reflective function. Man kan få det indtryk, at de unge på denne baggrund bliver meget afhængige af andres reaktioner og interventioner.

Mange af de unges forslag til hjælpeforanstaltninger, som kunne have forebygget overgreb, handler grundlæggende om, at det ville hjælpe, hvis nogen havde interesseret sig for dem. Der stilles forslag om, at professionelle skal være opmærksomme, således bl.a. skolepsykolog og klasselærer. Flere, som har egne erfaringer med psykoterapeutisk behandling, nævner samtaler hos psykolog som en god hjælp.

Kun et par stykker nævner det som en mulighed at tale med forældrene om sine problemer og få hjælp. Et råd, som forudsætter, at man har tillid til sine forældre. Eller omvendt forudsætter rådet, kan man sige, at der er opmærksomme forældre til rådighed, som lægger mærke til deres børns trivsel eller mangel på samme – og reagerer på det. En oplevelse, som kun havde været de få forundt.

Sammenfattende gælder for de unge, at de har brug for hjælp tidligt, når de enten åbenlyst viser tegn på mistrivsel eller på mere diskrete måder udviser mangel på trivsel. Det kan konstateres, at de interviewede unges refleksioner over strategier til at undgå gentagelse af overgrebsadfærd er

sparsomme, og at de unges bud overvejende er præget af, at hjælp til undgåelsesstrategier skal komme fra omverdenen.

De fleste af unge giver udtryk for, at samfundets sanktioner, såvel juridiske som psykologiske/sociale og omverdenens reaktioner i øvrigt, har gjort stort indtryk på dem. De fleste giver udtryk for, at en væsentlig hjælpeforanstaltning ville være, hvis der var let adgang til tilbud om kontakt til professionelle voksne i nærmiljøet.

En strategi for forebyggelse, udredning og behandling er selvsagt af stor betydning.

Mimi Strange er cand.psych., specialist og supervisor i psykoterapi. Hun er af Socialministeriet ansat som projektleder for Projekt JANUS.

Tre artikler

”Unge krænkere baggrund” er den anden af tre sammenhængende artikler. Forfatteren baserer artiklerne på et internationalt litteraturstudie og en kvalitativ undersøgelse af danske unge med seksuelt krænkende adfærd (Strange, 2002), forfatterens øvrige publikationer (særligt Strange 2003), kliniske erfaringer og aktuelle overvejelser i forbindelse med et behandlingsprojekt. Anledningen er, at der i foråret 2003 er påbegyndt det første danske behandlingsprojekt til unge mellem 12 og 18 år med overgrebsadfærd. Projektet indgår i regeringens handlingsplan om bekæmpelse af seksuelle overgreb (offentliggjort august 2003) og er finansieret af Socialministeriet. Projektet vil over en treårig periode etablere en behandlingsklinik til unge krænkere samt foretage metodeudvikling, rådgivning, vidensindsamling og -formidling.

Projekt JANUS har 1. september 2003 åbnet en klinik for unge krænkere. Klinikken er bemandet med tre psykologer, socialrådgiver, socialpædagog og sekretær.

Tlf. 33 69 03 69, www.projekt-janus.dk

- - -

En samlet litteraturoversigt for de tre artikler findes i Psykolog Nyt 15/2003, side 11.

Noter:

[1]

For en nærmere beskrivelse af design, metode, undersøgelsesresultater mv. se Strange, M. (2002): Unge krænkere. Socialforskningsinstituttet, 02:7

[2]

Evne til at dissociere kan opøves i barndommen i en sådan grad, at den følger barnet ind i ungdoms- og voksenlivet. En sådan fraspaltning af følelser kan være en nødvendig forsvarsmekanisme for det barn, som ikke mødes med indlevelse af sine omgivelser, og som for at udholde omsorgssvigt fra sine nære voksne må gøre sig følelsesløs.

[3]

Se Strange, M.: Unge krænkere. Psykolog Nyt 15/2003

[4]

Narang, D. & Contreras, J. (2000): Dissociation as a mediator between child abuse history and adult abuse potential.

i: Child Abuse and Neglect, 24, 5

[5]

Jan Guillou giver i sin selvbiografiske bog "Ondskaben" (1. danske udgave 1982, Modtryk) en indgående skønlitterær skildring af dissociationens betydning som psykisk overlevelsesstrategi, her hos en dreng udsat for faderens fysiske afstraffelser.

[6]

Lesser, I. M. & Lesser, B. Z. (1983): Alexithymia: Examining the Development of a Psychological Concept. American Journal of Psychiatry, 140.